

Іванов А. М.,

аспірант кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УРСР 1922 РОКУ

Для визначення підстав припинення права власності потрібно надати та проаналізувати цивільне законодавство України минулих часів. Наприклад, з огляду на Цивільний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки 1922 року (надалі – ЦК УРСР 1922 року), Цивільний кодекс УРСР 1963 року та діючий Цивільний кодекс 2003 року можливо оцінити та проаналізувати розвиток цивільного законодавства за минулий час.

1. Цивільний кодекс УРСР 1922 року - кодифікований законодавчий акт, що регулював майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини між громадянами та юридичними особами. Перший ЦК УРСР 1922 року був затверджений ВУЦВК 16 грудня 1922 року (з чинністю від 1 лютого 1923 р.) і був напрацьований на базі ЦК РРФСР 1922 р. Підготовка проекту ЦК УРСР 1922 р. відбувалася в умовах і на засадах, загальних для більшості тодішніх радянських республік. Тому природно, що вказівки і зауваження В.І. Леніна стосовно ЦК РРФСР слугували орієнтиром для розробників проекту ЦК УРСР.

В ЦК УРСР 1922 року речовому праву та праву власності приділялась незначна кількість положень, які були передбачені у 6 розділі та становили 18 статей, а саме ст. 52 - 70. Відповідно до ст. 52 ЦК УРСР, власність поділялась на державну (націоналізована і муніципалізована), кооперативну та приватну.

Норми, які регулювали відносини власності, щодо них, предметом приватної власності, згідно зі ст. 54 ЦК УРСР 1922 року, можуть становити: ненаціоналізовані будівлі, підприємства торгіві,

підприємства промислові, що мають найманих робітників не вище передбаченої особливими законами кількості; знаряддя та засоби виробництва, гроші, цінні папери та інші цінності, в тому числі золота і срібна монета та іноземна валюта; предмети хатнього вжитку, господарства та особистого споживання, товари, які продавати законом не заборонено, і всяке не вилучене з приватного обороту майно. Ст. 55 ЦК УРСР 1922 року закріплювало положення, відповідно до якого підприємства, в яких число найманих робітників вище встановленого законом, телеграф і радіотелеграф, а також і інші споруди, що мають державне значення, можуть бути предметом приватної власності лише на підставі концесії, одержуваної від уряду. Згідно зі ст. 56 ЦК УРСР 1922 року де передбачено, що зброя та військова амуніція, вибухові речовини, речовини, що містять в собі спирт вище встановленої міцності, та сильнодіючі отрути можуть бути в приватному володінні лише за дозволом належних органів влади.

З наведених вище положень можливо стверджувати, наступне - рівність всіх форм власності, як основної гарантії захисту, в ЦК УРСР 1922 року не було передбачено. Скоріш за все, навпаки, мала ієрархічну структуру в якій головне місце приділялось державній формі власності, меншим обсягом прав була наділена кооперативна, що ж стосується приватної форми власності то вона піддавалась найбільшому обмеженню та звуженню обсягу прав її суб'єктів.

2. Що ж стосується саме виокремлення та закріплення підстав припинення права власності в ЦК УРСР 1922 року то вони не передбачались, окрім норм про реквізицію та конфіскацію майна приватних осіб та товариств, в яких закріплено положення про набуття права власності державою, в наслідок чого і відбувалось припинення права власності (ст.ст. 69, 70). Але потрібно зазначити, що де - які норми закріплені в ЦК УРСР 1922 року, призводили до припинення права власності, наприклад положення про договір купівлі – продажу (ст. 180), норми які застосовувались у випадку припинення діяльності товариства (ст. 289, 321, 364), або у спадкових відносинах (ст.ст. 416, 417).

Таким чином, можна стверджувати, що положення ЦК УРСР 1922 року були спрямовані на розвиток та захист перш за все державної та кооперативної власності, на відміну від приватної власності, яке було настільки звужено, що, врешті-решт, його можна вважати існуючим лише як виняток.

Отже, на мою думку такий стан речей призводив не до розвитку, а до гальмування відносин приватної власності та її суб'єктів, що в свою чергу уповільнювало нормальний розвиток економічних, культурних, суспільних відносин, та й держави в цілому.

У своєму історичному розвитку інститут підстав припинення права власності пройшов тривалий шлях. На правову регламентацію підстав припинення права власності здійснювали вплив економічні, правові, політичні та соціальні чинники.

ЦК УРСР 1922 року розроблявся у післяреволюційний період та був схожий на інші цивільні кодифікації радянських республік. Ідеологічним ґрунтом для цивільного законодавства тих часів був комуністичний устрій держави і суспільства. У зв'язку з чим інститут права приватної власності зазнавав утисків на рівні державної політики. Перевагу отримувала державна власність, що свідчило про відсутність рівності форм власності. Підстави припинення права власності окремо не визначалися в ЦК УРСР 1922 року, але були положення які передбачали певні підстави набуття права власності.